

**СЕКЦІЯ 2:
ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА,
ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ІСТОРІЯ УКРАЇНИ**

Свиридюк Наталія Петрівна,

кандидат юридичних наук, доцент, докторант Національної академії внутрішніх справ

***ДЕРЖАВА, ПРАВО ТА ЕКОНОМІКА: ТЕОРЕТИЧНІ МОДЕЛІ
ВЗАЄМОДІЇ***

Україна, проголосивши незалежність, розпочала процес реформування у всіх сферах суспільного життя, результатом якого мало стати сповнене достатком майбутнє з вільним ринковим господарством. Однак незважаючи на доволі достатній ресурсний потенціал країни, включаючи надзвичайно працелюбне населення, Українська держава і досі не отримала очікуваних результатів. Відмовившись від планової економіки, Україна стала на шлях ринкових перетворень без визначення стратегічної мети, основних завдань і заходів, вироблених саме для Української держави з урахуванням її національних інтересів та історичних особливостей, які необхідні були для розвитку усіх сфер діяльності країни.

Для проведення оптимального дослідження теоретичних моделей взаємодії держави, права та економіки, їх моделізації необхідно економічні показники доповнити характеристикою правових засобів впливу з боку держави на економічну систему. Їх характеристика, у свою чергу, поза сумнівом, буде означати «прив'язування» економіки до базових класифікаційних моделей форми держави, правової системи загалом. Йдеться про виокремлення на основі сутнісних ознак певних правових моделей взаємин держави, права та економіки. Такими сутнісними ознаками (критеріями) виступають як власне базові характеристики діяльності держави, зокрема її функції, інструментарій її впливу на економіку, так і характеристики соціально-економічних відносин, які виступають об'єктом державного впливу.

Беручи до уваги всю різноманітність таких моделей, виділимо серед них лише основні, еволюція яких у якому-небудь сенсі відображає розвиток економічної системи і сучасної держави в останні століття:

- 1) право, держава і ліберальна економіка ХІХ - початку ХХ ст.;
- 2) право, тоталітарна (нацистська і соціалістична) держава і економіка в ХХ ст.;

- 3) право, демократична держава і соціальна ринкова економіка;
- 4) право, держава і перехідна (постсоціалістична економіка).

Держава і ліберальна економіка XIX - початку XX ст. На перших і найбільш тривалих за історичними масштабами етапах держава слабо втручалася до ринкових відносин і виступала здебільшого як політичний, а не як економічний інститут. Навіть Г. Гегель пов'язував призначення держави лише із «забезпеченням і захистом власності і особистої свободи».

Тоталітарна (соціалістична і нацистська) держава і економіка. Тоталітарні держави XX століття (передовсім сталінський СРСР і нацистська Німеччина) характеризувалися різними підходами до вибудови економічної системи. Тому, за зовнішньої подібності державних режимів (однопартійні неконкурентні політичні системи, репресивний апарат, державна ідеологія), моделі відносин держави і економіки істотно відрізнялися як за змістом, так і за формою. Взаємовплив політичного режиму держави (публічної влади) і економіки був помічений багатьма ученими XX століття, які вказували, що недемократична держава в принципі не може функціонувати в умовах ринкової економіки.

Радянська держава і соціалістична економіка. Створена в СРСР у 1920-30-і роки економічна модель - це модель неринкової, командно - адміністративної економіки, економіки тоталітарного типу з надцентралізованим управлінням зверху до низу, яке замінило собою традиційні горизонтальні ринкові зв'язки. Треба розуміти також, що природа тоталітарного радянського режиму істотно впливала на формування моделі взаємин держави і економіки. Визначаючи тоталітаризм, можна, зрозуміло, вважати головним як виняткове становище партії в державному механізмі, так і одержавлення господарської діяльності.

Нацистська держава і економіка в Німеччині (1933-1945 роки). Становлення нацистської держави в Німеччині як форми тоталітаризму відбувалося, коли нацистська партія прийшла до влади в 1933-1934 роках у парламентський спосіб і зовні легальними методами. Ця обставина наклала відбиток як на характер нацистської держави (дія Веймарської Конституції 1919 р. формально продовжувалася), так і на заходи щодо перебудови економічної системи. Останні були радикальними, проте не йшли у жодне порівняння з економічними заходами періоду «військового комунізму» чи сталінізму в СРСР. Функціонуванню нацистської економіки, її взаємовідносинам з державою присвячені праці А. Геріга, П. Брігітте тощо, в яких автори оцінюють економічну систему Третього Рейху як таку, що розвивалася в напрямі державно-управляючої економіки, в якій важливу роль

відігравали «політичні цілі режиму і вчиняла значний вплив політична інформація». Нацистська економіка загалом мала ознаки, хоч і деформованої, але ринкової економіки - цим вона істотно відрізнялася від радянської економічної системи. Проте вплив тоталітарного режиму проявився на всі сегменти економіки, врешті - суттєво змінивши її природу.

Сучасна демократична держава XXI століття і відповідна їй соціальна ринкова економіка сформувалися в період після Другої світової війни, взаємно впливаючи один на одного. По-перше, слід підкреслити той факт, що на початку XXI ст. під впливом держави економіка розвинутих держав стала істотно іншою порівняно навіть з другою половиною XX століття. Найперше зауважимо її постіндустріальний характер, що виражається в новій структурі економіки. По-друге, сучасна економіка має змішаний характер, який проявляється в багатьох аспектах.

Щодо держави в перехідній (постсоціалістичній) економіці. Перехідні економіки відображають певний стан трансформації економічної системи державно організованого суспільства у напрямі від командної до ринкової економіки. На початку 1990-х років нараховувалося близько трьох десятків держав, які вийшли з тоталітарного соціалізму та через інституційні реформи впроваджували в себе ринкову економіку. У літературі їх називають «постсоціалістичними». На сьогодні кількість таких держав зменшилася передовсім із-за того, що ціла група з їх числа в цілому завершили відповідні реформи. Проте є й інша група держав, які в силу різних причин (суспільного вибору, недостатності реформ) істотно відрізняються особливою моделлю своїх відносин з економікою. Треба при цьому мати на увазі, що мова йде не просто про модель «держава - економіка», в якій поєднують ознаки командної соціалістичної системи, з одного боку, і ринкової, з іншого. Перехідна економіка в постсоціалістичних державах, зокрема на території колишнього СРСР, є особливим феноменом.

Отже, правильне співвідношення понять «економіка», «право» та «політика», збалансований їхній взаємозв'язок є ключовим від чого залежить як економічний потенціал країни, так і рівень добробуту населення, розвиток правових, суспільно-політичних та економічних процесів. Разом з тим, неправильне їх співвідношення призводить до неефективної економічної політики, яка виражається в економічній кризі, зниженню життєвого рівня населення, дефіциті товарів та послуг, що, в свою чергу, може призвести до економічної нестабільності, інфляції тощо.